

Веселин САВИЋ* vesica.savic@gmail.com

УЛОГА БРИГАДИРА БЛАЖА БОШКОВИЋА У ВОЈСЦИ ЦРНЕ ГОРЕ: ПРИКАЗ ХРАБРОСТИ, ЛИДЕРСТВА И ТРАГИЧНЕ ПОГИБИЈЕ

ABSTRACT: *This paper explores the life and contributions of Blaž Bošković, a highly important figure in the history of Montenegro. Focusing on his military career and social impact, we analyze Bošković's role during key historical events, including the Great War, the Malisor Uprising, the beginning of the First Balkan War operations, and the internal reforms of the Principality/Kingdom of Montenegro. Through primary and secondary sources, we explore Bošković's courage and leadership, with particular emphasis on his participation in the military aspects of the time. We also analyze his rapid promotion in the military ranks, which probably made him the youngest officer in the Montenegrin army at that time, but also one of the most controversial generals of the Montenegrin army. Next, we explore Bošković's role as commander of the elite Perjanik unit, which played a key role in protecting the Montenegrin prince and performing delicate military and police tasks. Through these analyses, we shed light on his personality, courage, initiative and influence on social changes in Montenegro at that time. We also follow the most interesting moment – his death just before the start of the First Balkan War. This work contributes to a better understanding of the role of individuals in the history of Montenegro, especially in military aspects and social changes, emphasizing the importance of courage, leadership and social engagement.*

KEYWORDS: *Blazo Boskovic, death, brigadier, controversy, army*

Увод

Прошло је скоро па три деценије од задњих писаних помена о бригадиру Блажу Бошковићу, наиме, ријеч је публицистичком дјелу

* Autor je master istoričar. The author is a master historian.

у коауторству Стаматовић-Бошковић издатом 1994. године насловљено као „Истина о погибији Блажа Бошковића”. Свакако његова погибија је доста била неразјашњена и чинила је тај специфитет у историји да смрт једне историјске личности може више заинтересовати научне кругове него њен цијелокупан претходни живот и дјело. На то се сводило углавном и истраживање историографије када је ријеч о Блажу Бошковићу. Мистериозна смрт, званичне вијести и шпекулације о његовом самоубиству пред сами почетак операција првог балканског рата, на главном правцу дјеловања главнине снага црногорске војске, остале су неразјашњене готово цијели један вијек. У дугогодишњем процесу да се сазна права истина шта се заправо догодило са бригадиром Бошковићем све је остало недоречено до 2012. године.

Наиме, пред јубилеј стогодишњице првог балканског рата, а на иницијативу митрополије црногорско-приморске, дошло је до преноса посмртних остатака бригадира из рејона Куча гдје је журно сахрањен након немилостивог догађаја 1912. године. Цијелокупан процес његовог повратка на родну Орју Луку покренут је још 1992. године у локалном парламенту у Даниловграду на иницијативу братства Бошковића. Тада је приликом есхумације посмртних остатака бригадира ангажован и патолог др Будимир Боровинић који је вјештак медицинске струке са вишедеценијским искуством. Његов извјештај нам након периода од вијек даје значајна историјска открића поводом случаја смрти бригадира из Бјелопавлића.

Први помени Блажа Бошковића у Вељем Рату

Блажо Бошковић рођен је 1860. године у знаменитом братству Бошковића са Орје Луке у близини данашњег Даниловграда у брдском племену Бјелопавлићи. Иста година била је јако пресудна за историју Црне Горе због убиства књаза Данила, и доласка тада младог наследника црногорског пријестола књаза Николе Мирковог Петровића. Немамо пуно података о Блажу Бошковићу и о његовом најранијем дјетињству. Прве податке о Блажу Бошковићу имамо када је био шеснаестогодишњак.

Прошла је готово цијела деценија и по од тог рата, када се појављују неки подаци о младом Блажу Бошковићу. Изгледало је да ће он све до једног преломног момента остајати незапажен у сјенци свог оца Баја, који је узео учешћа у Херцеговачком устанку 1875 године, и новом Црногорско-турском рату 1876-1878 у историографији нама познатог као Вељи рат. Током Вељег рата Баја је заповиједао црногорском војском која је опсадирала мјесто Клек, док је у бици на Вучијем Долу постављен за команданта бригаде.¹

¹ Историјски лексикон Црне Горе, књига 2, Вијести, 2006, 154.

По први пут као добровољац у рату, у боју на Вучијем Долу укључује се и Блажо Бошковић као шеснаестогодишњак. Није то ни први ни последњи пут у црногорској историји ратовања да малољетно лице учествује у неком боју или ратном сукобу, али је право питање како и зашто се Блажо јавио у добровољце Петрушинског батаљона бјелопавлићке бригаде. Приче о његовом учешћу у рату се углавном свде на усмена предања и традицију. Према њиховим наводима стоји следеће: „На Вучијем Долу Блажо је једини из Петрушинског батаљона одбио да се повуче са положаја. Када су га командир и неки ратници укорили да не поштује наредбе, одговорио је: „Ја сам замјенио мога дједа Вида, који због старости, није могао да се бори. Он ме учио да се слобода не брани окретањем леђа непријатељу.”² Према овим наводима, ако се посматра личност Блажа Бошковића, може се закључити да је тада већ показивао енергичност и извјесну дозу самовоље, а можда и самоиницијативе и тврдоглавости, а и свакако храбрости ако су ови наводи тачни.

Свакако, самовоља и самоиницијатива је често процјена ситуације, и зависи од критике након исхода одређених догађаја, а то некад у критичним моментима, поготово приликом ратних сукоба и зна да буде кобно или можда чак спасоносно, јер преокреће ситуацију. Даље се наводи: Потом је 16-годишњи Блажо Бошковић повикао: „Јуриш, браћо, побједа је наша!”³ Ако се све ово узме са резервом, не може се изузети чињеница, да је након боја на Вучијем Долу одликован Обилића медаљом од стране књаза Николе лично. Овим се отвара једно рационално питање: Да ли је он одликован јер је прије свега тада малољетан и смио у акцији, син једног од главнокомандујућих првака битке, а притом од гласите куће с којом је повезана династија Петровић Његош.

Све потврђује чињеница да је та медаља заведена у документима ЈУ Завичајног музеја Даниловград под називом: *Одликовања и грбови Баја и Блажа Бошковића Х/3*. Ту се у документима воде под редним бројем 13. и 14. двије Обилића Медаље, црногорске, златне са алком и без троугласте врпце, и то под сигнатурама 3-2/1 и 3-2/2. Наравно, поред Обилића медаља постоје и двије споменице Вељег рата 1876-1877 што додатно потврђује чињеницу да је тада малољетни Блажо Бошковић учесник наведеног рата. Такође, на списку одликовања постоје и двије споменице за рат 1877-1878⁴, од којих је једна руска⁵, а такође и

² Ј.Стаматовић-Д. Бошковић, Истина о погибији Блажа Бошковића, 23

³ Исто.

⁴ Завичајни музеј-Даниловград (ЗМД), Одликовања и грбови Баја и Блажа Бошковића Х/3, р.бр.41 и 42,стр.4 - 5.

⁵ Исто, р.бр. 42, Споменица за рат 1877-1878, руска без слике, троугласте врпце 3-2/3е, стр. 5

Медаља за храброст 1877-1878, српска сребрна, без врпце.⁶ Овдје је дискутабилно да ли су ово Блажове медаље и споменице, што би потврдило додатно његово учешће у рату, јер године на то дефинитивно указују, или се пак ради о можда постхумном одликовању његовог оца Баја? Контрадикторност о Блажовом учешћу у рату 1876/78године се наставља и тиме, да није нађен нити један документ или помен, у којем се он помиње као добровољац Петрушинског батаљона Бјелопавлићке бригаде. И у дјелу Ђура Батрићевића⁷, нема помена Блажа Бошковића, изузев Баја Бошковића као команданта ратних догађања.

Командир Перјаника

Блажо Бошковић се у једном документу Министарства војног, а тиче се персоналног састава Министарства војног и Команде стајаће војске од 15. Октобра 1896. године, помиње као Командир Перјанички.⁸ Перјаници су елита свог времена, јединица посебних намјена и задужења. Њихови задаци су у историографији повезани са чувањем црногорских господара, а притом и деликатним пословима гардијског и војно-полицијског карактера. Сваки перјаник је био пробран и сам по себи специфичан, као особа коју карактеришу неке од особина као што су: храброст, довитљивост, изражене интелектуалне или физичке способности и предиспозиције.

У таквој једној елитној јединици Блажо Бошковић се истиче и долази на њено чело што нам доста говори о његовој личности. Он је самим тим један извјестан период свог живота проводио на Цетињу. Ордонанс официр⁹ постаје 1885 г. гдје такође служибује и у гарди, да би дакле 1896. године постао командир дворске гарде.¹⁰ Већ наредне године 1897. постаје командир црногорске стајаће војске.¹¹

⁶ Исто, Одликовања и грбови Баја и Блажа Бошковића X/3, р.бр.32, стр 4

⁷ Видјети опширније: Ђуро Батрићевић, Добровољци у ослободилачким ратовима Црне Горе, Унирекс, Подгорица, 1997.

⁸ Славко Бурзановић, Министарство војно 1879-1916 зборник докумената, ЦИД, Подгорица, 2010, 177.

⁹ Ордонанс официр (фр.), официр одређен за преношење заповјести и наређења, Ордонанс официр се дојељивао вишем команданту за преношење важних наређења и за помоћ у пословима које командант треба лично да обавља. Опширније погледати: Војни лексикон, Војноиздавачки завод, Београд, 1981, 994.

¹⁰ Срђа Мартиновић, Генерали Књажевине и Краљевине Црне Горе (1881-1912), ФЦЈК, Цетиње, 2016, 207.

¹¹ Исто.

Унапређење у чин бригадира

Унапријеђен је у чин бригадира црногорске војске по нахођењу књаза Николе, мимо свих протокола и знања министра и Министарства војног. Интересантно је и то да у званичном службеном дијелу *Гласа Црногорца* из те године нема прогласа Министарства војног којим се Бошковић потврђује као бригадир.¹² Овакав књажев чин довео је до револта комплетне Владе, а посебно министра војног командира Данила Гатала, који је поднио оставку, што су по аутоматизму урадили и остали чланови Владе. Овакав потез Владе испратили и поједини посланици, који су доласком на Цетиње, уручили оставке на мјесто посланика у знак солидарности према ситуацији која се догодила.¹³

У овом случају можемо посветити пажњу на специфичност ситуације везане за кључни моменат кад Блажо Бошковић постаје бригадир. Од тог тренутка могло би се истаћи да Бошковић постаје човјек са јако широким ингеренцијама, и улази у један узак круг људи који у том моменту носе чин генерала. Бригадир као чин други је био генералски чин у војсци Књажевине Црне Горе, и еквивалент је формацијски, чину бригадног генерала како тадашњих, тако и данашњих војски. Изнад њега је био чин дивизијара (дивизијског генерала), а црногорска војска у том времену није имала дивизијара у активној служби. Интересантна је чињеница, да је по први пут чин бригадира обзнањен указом књаза Николе у Даниловграду 1. јануара 1881. године.¹⁴

Поставља се кључно питање: да ли Бошковић и поред свих неуставних потеза књаза Николе испуњавао услове да буде унапријеђен у овако висок официрски чин? Према доступним изворима, његове тадашње године старости и службовања у чину командира нису биле упитне. Међутим, један пресудан фактор јесте споран, а то је да он није имао адекватно војно образовање. У дјелу Срђе Мартиновића које се опширно позабавило и школовањем црногорских официра, и мјеста гдје су се школовали, нема имена Блажа Бошковића.¹⁵ Његово унапређење не само да је представљало својеврсни преседан, већ је изазвало и скандал на политичкој сцени Књажевине Црне Горе, у којој се тадашњи предсједник Владе Марко Радуловић одлучује да књазу уручи неопозиву оставку.¹⁶

¹² Погледаги опширније серију бројева *Гласа Црногорца* у јануару 1907. године.

¹³ Јанко Тошковић, Мемоари, Биљешке из уставне владавине краља Николе и њеног трагичног свршетка од 1905 до 1918. године, Обод, Цетиње, 1974, 31.

¹⁴ С. Мартиновић, Генерали Књажевине и Краљевине Црне Горе (1881-1912), 41.

¹⁵ Исто.

¹⁶ Јован Б. Маркуш, Народна странка у Књажевини (Краљевини) Црној Гори, 180.

Малисорски устанак 1911. и улога бригадира Бошковића

Блажо Бошковић је био идеална личност по свему судећи за правац којим је требало да се креће Зетски одред. Ово се претпоставља на основу његове живе умјешаности у Малисорском устанку годину дана раније 1911. При истраживању у ДАЦГ на Цетињу, у инвентару помоћних књига Министарства војног 1879-1912. тражени су сви подаци у којима се помиње бригадир Бошковић. У једној од помоћних књига поменутог министарства везаних за пјешадијски одсјек, а тиче се дјеловодника припремљених аката у периоду 1911-1913. налази се на помен Блажа Бошковића, који је евидентиран изузетно прецизном датацијом. У овом случају не може се тврдити да ли иза многих писаних трагова имена надлежне команде стоји Блажо Бошковић, тако да се треба водити оним траговима који помињу његово име и презиме.

Оно што се да приметити, је да у току 1912. године и периода до његове погибије нема никаквих трагова у којима се он помиње. Међутим, он је поприлично активан у 1911. години у више случајева. Тако 6. маја 1911. године „Бригадир Бошковић јавља да је одвећ потребан Ком. Ђ. Шоћ да пође у Подгорицу ради уређења телеграфских линија.”¹⁷ Затим се види да је бригадир Бошковић био активан теренски, или је заправо исте те године имао информације са терена које су му долазиле. Исто тако стоји да 2. јуна исте године он даје саопштење, да је извјесни Новак Чађеновић из Брскута давао глас на побуну у свом мјесту.¹⁸ Право је питање да ли је Блажо Бошковић био на простору Братоножића, и да ли је испитивао овај случај као војни судија? Онда, 10. јуна 1911. године: „Бригадир Б. Бошковић јавља да је у другој дивизији наређено да војници I-класе не смију одсуствоват, па ради једнакости не треба дозволити ни зидарима”¹⁹

Исте године 6. априла, почиње устанак на просторима под османском управом познат као Малисорски устанак. Тај устанак обухватио је албанско становништво које је хтјело одбацити османску власт и управу. У недостатку излазног решења краљ Никола понудио је албанским првацима да се боре под барјаком Краљевине Црне Горе. Велики број избјеглица пребјегло је на територију Црне Горе и ту је нашао уточиште. Овим се даје одговор зашто је на почетку Балканског рата бригадир Бошковић у својој пратњи имао Малисорце. Црногорски двор је

¹⁷ ДАЦГ, фонд МВ II-3, Пјешадијски одсјек, Дјеловодник припремљених аката 1911-1913, р. бр. 942, стр. 12

¹⁸ Исто, р. бр. 972, , стр. 17.

¹⁹ Исто, р. бр. 999, стр. 22.

безрезервно, додуше прећутно, потпомагао устанак Албанаца на простору Косова и Дукађина тј. сјеверне Албаније. Развила се јака мрежа оперативних дјеловања и обавјештајних активности у критичним подручјима. Али изгледа да је тако било и у Црној Гори. „Српски краљевски посланик је дознао из повјерљивих извора да је генерал Јанко Вукотић отишао у Колашин (након предаје дужности краљевог изасланика бригадиру Б.Бошковићу-н.п.) и одатле за Андријевицу, да би се састао са Исом Бољатинцем, Сулејманом Батушом и другим тамошњим главарима.”²⁰ Тако се у дјеловоднику наводи и следеће: „Бриг. Б. Бошковић извјештава о ситуацији на граници-односно усташа.”²¹ Да се претпостави да се овдје ради управо о Малисорском устанку.

Те године војна помоћ Црне Горе, опсервација стања на терену и посебно војно тактички савјети црногорских официра устаничким штабовима нису изостајали. Тако је поменуто да је за вријеме бригадира Бошковића као војног изасланика издато 160 комада пушака тзв. верндловки и 570.500 метака за поменути тип пушке.²² Из свега овога да се закључити да се са оволиком количниом оружја и муниције да опремити једна ојачана чета или чак двије непотпуне чете. Оно ште је специфично за ту годину је извјештај Блажа Бошковића 25. јуна да ће пут Загорич-Фундина бити готов до наредног дана.²³ Ово је карактеристично управо из тог разлога, што ће Зетски одред и II дивизија проћи овом трасом пута годину дана касније. То је исти онај пут погибије којим је пошао бригадир.

„На захтјев Краљевске владе, тј. министра иностраних дјела њен изванредни комесар (изасланик), генерал Блажо Бошковић који је замијенио Јанка Вукотића на овој дужности, од 12. маја 1911. године одлучно је негирао учешће поданика Црне Горе приликом скорог напада” на село Хаџај.²⁴ У овом случају Блажо Бошковић је вршио дипломатску активност одбацивања свих оптужби, иако је индиректно црногорска влада подривала Османско царство, пружањем помоћи устаницима из Малесије. У истом извјештају Бошковић са терена извјештава Цетиње да му уопште није познато да су црногорски поданици учествовали у поменутом инциденту ако је таквих случајева било раније, да је дошло до мијешања црногорских поданика у устанак. Тако је у једној прилици Бошковић са терена јавио да му је пријекно потребан у граничном поја-

²⁰ Ђорђе Никпрелевић, Устанак у Малесији 1911. године, ДОБ Подгорица, 2001, 6

²¹ ДАЦГ, МВ II-3, Пјешадијски одсјек, Дјелводник припремљених аката 1911-1913, р. бр. 1017, стр.34.

²² Ђ. Никпрелевић, Устанак у Малесији 1911.године, 165.

²³ ДАЦГ, МВ II-3, Министарство војно, Пјешадијски одсјек, Дјелводник припремљених аката 1911-1913, р. бр. 1131, стр. 44.

²⁴ Ђ. Никпрелевић, Устанак у Малесији 1911. године, 194.

су командир Богдан Симовић.²⁵ Исто тако у једном телеграму министру војном Блажо Бошковић из Подгорице извјештава да је погинуо извјесни барјактар Ђјон Ујкић из Вуклија у жестоком сукобу између двије зараћене стране. 6 јуна 1911. године.²⁶ Такође, Бошковић је тих дана пратио из Подгорице информације које су му долазиле са терена шта се дешава у сукобу зараћених страна тих дана, и на основу свега да се закључити да је имао јако поуздане информације развоја догађања.²⁷

Мистериозна смрт бригадира Блажа Бошковића пред почетак операција у првом балканском рату

„Немио случај 25. ов. Мјес. око 10 часова у вече извршио је у Подгорици самоубиство бриг. Блажо Бошковић командант друге дивизије. Он се већ неког времена патио од јаке неурастеније, те је ових последњих дана услјед великих напора био ослабио тако да се једва могао кретати, што је ваљда и проузроковало, да у наступу јаче нервозе одузме себи живот. Покој му души!“²⁸

Овако је изгледала прва званична вјест о погибији бригадира Блажа Бошковића, коју је трећи дан од назначеног датума смрти први објавио Цетињски вјесник у рубрици «Дневник». Сјутрадан у *Гласу Црногорца* излази потпуно исто писано саопштење у рубрици «Домаће вијести».²⁹ Херуистички посматрано постоје два извора настала у готово малом размаку од свега један дан, дакле два гласила од којих је *Цетињски Вјесник* препознат у историографији као незванично гласило владе тј. црногорског двора, док се Глас Црногорца препознаје као званично гласило и уједно и службени лист. Унутрашњом критиком ове вијести као и самих бројева новина могу се примјетити нелогизми, који су се дефинитивно појавили са критиком других извора овоме догађају. На почетку ваља се осврнути на сами садржај првог званичног саопштења. Осим тога што се као први узрок смрти помиње самоубиство, јако уочи запада појам «неурастенија».³⁰

²⁵ ДАЦГ, фонд МВ, II-3, Министарство војно, Пјешадијски одсек, Дјелводник припремљених аката 1911-1913, р. бр. 1136, стр. 45.

²⁶ Исто, фонд МВ, Административни одсек, фасц. 4/1911, ДАЦГЦГ, Телеграм Б. Бошковића из Подгорице- министру војном.

²⁷ Ђ. Никпрељевић, Малисорски устанак 1911. године, стр 211

²⁸ Цетињски вјесник, бр. 78, 28. септембра 1912., 2.

²⁹ Глас Црногорца, бр. 43, 29. септембар 1912., 3.

³⁰ Неурастенија је функционални поремећај, без познатог органског узрока, код којег доминира општа слабост, стање „нервне исцрпљености“, несаница, брзо умарање, нервоза, недостатак интереса, слаба концентрација, притисак у глави, знојење, тахикардија, зујање у ушима и сл. У неким земљама термин неурастенија замењује савремена класификација неуротични поремећаји депресивног типа. Врста неурозе која је

Поставља се прво логичко питање, како је уопште могуће да је човјек који је прво одређен за главнокомандујућег Зетског одреда (управљања са 15. 000 војника) а потом цијеле једне дивизије, која би по правилу требало да броји огроман број војника и живота, овако касно оцјењен као неурачуњив? Друго, констатација је да је он генерал тј. војно лице, при том човјек који за свој положај и услове живота има приступ најбољим љекарима у држави. Систематски, професионално свака војска оцјењује способност њених припадника, старешина и команданата здравствено и психофизички. Зашто се нису предузимале мјере превенције које су проузроковале овај „Немио случај”? За ову прилику изврсно би као извор послужио здравствени картон бригадира Бошковића, али такав документ нажалост не постоји. Такође, оно што изазива пажњу у оба наведена броја новина је то, колико је помен о смрти бригадира Бошковића мали и маргинализован од стране уредника, с обзиром да се ради о једном тако високо рангираном официру, чиновнику, угледном дворјанину и узданици краља Николе.

Индикативно је да у *Гласу Црногорца* од 1876. године нигдје нема помена о смрти Блажовог оца Баја. Међутим, уређивачка политика новина наклоњених двору често је више гурала вијести које у први план стављају владарску кућу Петровић-Његош, при том све то некако хвалоспјевно. Тако је и са бројевима који су објавили смрт бригадира Бошковића. Прве стране обје новине почињу са огромним чланцима о Николи и његовим синовима, док је у минорном простору новина помнут случај самоубиства човјека којег је Никола изузетно цијенио и поштовао.³¹

Записник о медицинском вјештачењу др Будимира Боровинића

„Све прегледане кости су у већој или мањој мјери са израженим природним (трулежним) промјенама и сасвим одговарају изгледу и промјенама земних остатака људског организма, након стогодишњег борављења мртвог тијела у земљи. Одговарају људском организму, старосног доба од 52 године и тјелесне висине око 190 цм. На прегледаним костима нема никаквог знака обољења кости, појединих костију или костура у цјелини.”³² Др Боровинић закључује даљим прегледом да не постоје никакве промјене на остацима костију лобање, лица, доњо-

као болест издвојена тек 80-их година 19. вијека.

³¹ Опширније погледати претходно наведена два броја новина.

³² Боровинић др Будимир, специјалиста патолог, стални судски медицински вештак, ЈМБ 1402946210204, Подгорица, 20. Новембар, 2012, стр.2

вличне кости изузев оних трулежних које су нормалан процес, тако да сумира како оштећења на поменутиим предјелима нема.³³

„Посебну пажњу посветио сам прегледу десне рамењачне или како се друкчије каже, десне лакталне кости, тј. кости надлактице десне руке. Наиме, већ површним прегледом ове кости, јасно се види, потпуно очувано, заживотно настало оштећење, без икаквих, накнадно насталих трулежних промјена у пордучју овог оштећења кости. (фотографија број 3.) Налази у се у горњој трећини надлактичне кости у предјелу тзв. хируршког врата ове кости и има толико карактеристичан изглед да потпуно одговара оштећењу насталом дјеловањем пројектила ватреног оружја већег калибра (девет или више милиметара) његовим једнократним дјеловањем, велике ударне снаге и брзине дјеловања.”³⁴

Дакле, овдје се примјећује да је надлактица десне руке погођена у предјелу рамена, и да је одређени пројектил закачио кост притом оставивши трагове који су остали јасно видљиви са одређеним правцем који др Боровинић описује „од напријед и доље, ка позади и на горе.”³⁵ У даљем тексту сматра да овакво стрјелно оштећење надлактичне кости може настати дјеловањем пројектила ватреног оружја које највише одговара револверу, али не искључује могућност да исто такво оштећење не може произвести пушка, и то како он то наводи у извјештају „московка”.³⁶ Прошло је пуно времена, не постоје никакви остаци меких ткива да би се мо имала комплетну слику, а и с обзиром да није пронађено ни једно зрно или неки фрагмент, логичка је констатација др Борвинића да је та рана како он наводи прострјелна.³⁷

„У моменту настајања ове повреде, Блажо Бошковић је предњом страном десног рамена и његовог споја са надлактицом десне руке уз своје тијело или у близини свог тијела, а да се подлактица десне руке или тачније речено, кости подлактице десне руке, нијесу нашле на правцу и смјеру дјеловања пројектила који је довео до настанка описане повреде. Да је својим десним раменом био у таквом положају да се налазио височије и изнад отвора уста цијеви ватреног оружја”³⁸

Констатација је јасна да на основу овога, већ не може бити ријечи о самоубиству, јер је просто немогуће да у оваковом положају руке, која није мрднула са свог мјеста, бригадир изрши суицид. Међутим, немогуће је да изврши суицид јер му је за тако нешто управо требала и десна

³³ Исто, 4.

³⁴ Исто.

³⁵ Исто.

³⁶ Исто, 5.

³⁷ Исто.

³⁸ Исто.

рука, а Блажо Бошковић је био дешњак, што је једно јако интересно запажање др Боровинића који своју тезу о томе поткрјепљује фотографијама на којима бригадир носи оружје.³⁹ И то је заправо тачно. Хипотетички да је бригадир користио своју лијеву руку... овакву повреду готово је немогуће нанијети актом самоповрјеђивања док могућност нашошења пројектилом испаљеним из пушке, не постоји.⁴⁰ Доктор Боровинић на основу анализе ове кости и њене повреде, мишљења је да је бригадир Блажо Бошковић повријеђен од стране другог лица, јер на основу свега изнесеног он то није могао учинити због свих специфитета предјела погодка десне руке.⁴¹

Наредна анализа карличне кости указала је да је и ту остао видљив траг изазван насилном промјеном, те да је дошло до пада тијела са извјесне висине од метар до метар и по, на неку кршевиту и чврсту подлогу, и да је том приликом дошло до напукнућа десне карличне кости, која је према претпоставкама доктора настала при том паду у десну страну и сударила се са већ помештом чврстом подлогом. Притом, он у свом извјешатају закључује да је оваква повреда настала непосредно прије или одмах након наступања смрти.

Такође, на десној лопатичној кости, виђен је један овални недостатак услед брзог дјеловања једног или највише два пројектила у предјелу доње трећине десне лопатице, а доктор притом констатује, да су они настали услед брзог дејства на поменути кост.⁴² „У моменту настајања овог оштећења десне лопатичне кости Блажо Бошковић је морао својом десном страном грудног коша (било предњом или задњом страном) окренут ка отвору уста цијеви ватреног оружја из којег је пројектил или пројектили испаљени.“⁴³ На основу других костију др Боровинић закључује да оне нису од значаја за неку посебну анализу, јер на њима осим природних трулежних процеса нема никаквих трагова насилних промјена о којима би се са сигурношћу могло говорити.

„О непосредном узроку смрти Блажа Бошковића се само на основу овог прегледа не може са сигурношћу говорити. Уколико се прихвати могућност да је оштећење на десној лопатичној кости настало као последица дјеловања пројектила ватреног оружја (једног или два) било испаљеног/испаљених из револвера или пушке и да ово оштећење представља саставни дио стријелних повреда грудног коша, онда се може узети у обзир да је до смрти дошло усљед оштећења важних органа гру-

³⁹ Исто.

⁴⁰ Исто.

⁴¹ Исто.

⁴² Исто.

⁴³ Исто.

дног коша и могућег обилног унутрашњег крварења у простор десне стране грудног коша. У том случају смрт Блажа Бошковића је наступила врло брзо након задобијања стријелних повреда.⁴⁴

Резимирајући комплетан извјештај бригадир је својом десном страном тијела оријентисан у правцу уста цијеви из које су испале ни пројектили, а да при том у том тренутку дејствовања из оружја није знатно вршио помјерање тијела, у односу на отвор уста цијеви ватреног оружја. На крају др Боровинић даје јасно мишљење:

„Имајући у виду урађен преглед земних остатака костију, Блажа Бајова Бошковића, мишљења сам да је смртно страдао у ноћи између 8. и 9. октобра 1912. године насилном смрћу, чином УБИСТВА, а да налаз на прегледаним костима а посебно имајући у виду налаз на десној рамењачној кости (надлактилној) кости у потпуности искључује могућност самоубиства.“⁴⁵

Питање је шта се онда могло десити те кобне ноћи, сада када све наводи на то да постоје докази како до самоубиства није могло доћи? Самом методом елиминације, сва она свједочења која помињу суицид су оборена.

Читајући научно дјело које се бави питањем криминалистике, као и у свакој науци постоји одређена методологија. Чињеница је да што је неко дјело старије теже се проналазе трагови и починиоци тог дјела. Међутим, у овом контексту ревидирања и резимирања јако битан фактор девет златних питања криминалистике.⁴⁶

Несумњиво, иако се дуго шпекулисало о самоубиству, заправо се ради о убиству. Ко је извршилац? Тешко је дати одговор на ово питање, али опет простом методом елиминације, и сужавањем круга људи који су били присутни у задњим тренуцима бригадирове погибије, постоји на основу свих свједочења јако мали круг људи. На питање када је извршено ово убиство и гдје је извршено, на то је најлакше дати одговор. Како је извршено убиство то је специфитет, али ако се пита чиме је извршено убиство, то је засигурно револвер. На питање с ким је извршено убиство? Отвара се широк спектар разматрања. На основу свега што је предочено, све упућује да се ради о једном извршиоцу. Међутим, постоје и индиције да се ради о више учесника. Осмо питање је јако значајно. Кога или шта је дијелом напао учинилац?

Напао је ни мање ни више него човјека који је првобитно одређен за команданта Зетског одреда, а затим сплетом околности команданта дивизије, генерала, судију Великог војног суда, при том човјека од

⁴⁴ Исто, 7.

⁴⁵ Исто.

⁴⁶ Владо Водинелић, Криминалистика, Савремена администација, Београд, 1984, 196.

највећег повјерења црногорског краља. Логично је питање ко би све ово могао урадити, а да при том не одговара на војном суду. Девето питање -зашто је извршено убиство? Комплексно је. Званично, на основу свега што се има, ради се о генераловој наредби за диспозицију трупа, којом је желио брз и изненадан напад, и да је ту дошло до оштре препирке са књазом Петром, што је резултирало до тога да непосредно након расправе Блажо Бошковић погине мистериозно. Овом приликом и проматрањем може се надовезати и питање ко је извршилац, да ли је ово био просто непромишљен потез убиства једне свађе, или низ разлога који су довели можда до завјере и итекако промишљеног убиства?

Након свега сагледаног пожељно би било се вратити се на констатацију др Боровинића о толико помињаном феномену самоубиства. „Утврђивање самоубиства, није нимало лако нити једноставно. Тим прије нијесу испуњени сви неопходни услови за утврђивање и тумачење тог чина. Позната је чињеница да ја самоубиство свјесно и намјерно уништавање сопственог живота и да сходно томе, код самоубице мора постојати свјесност његовог поступка и и узрокованих последица.”⁴⁷

Оно што др Боровинић такође констатује, је то да се на овакав начин самоубиство не изводи, и да по дефицинији пуцање у периферне дјелове тијела спада у врсту саморањавања и самоповређивања, које се не би могле свртати у чин самоубиства, те да самим тим ниједан објективни услов за тако нешто није доказан.

Крај свог излагања др Боровинић је изнио јако интересантно: „Како се интегритет појединца, његове уже и шире породице, и саме друштвене заједнице - државе, може заштити једино утврђивањем истине и њеним изношењем на свијетло дана, зато овај рад сада пружа могућност историји и историчарима да својим истраживањима и сазнањима дођу до података о догађајима који, су непосредно претходили убиству Блажа Бошковића. Додуше, историја је једним дијелом већ изнијела неке чињенице и податке, али није јасно и у цјелини освјетлила и разјаснила мистерију овог убиства а која мистерија траје већ читав вијек.”⁴⁸

Закључак

Бригадир Блажо Бошковић од ране младости исказивао је све врлине једног храброг ратника. Иако релативно млад у времену у ком се налазио представљао је *стару гарду* црногорских официра, што је ати-

⁴⁷ Боровинић др Будимир, специјалиста патолог, стални судски медицински вештак, ЈМБ 1402946210204, Подгорица, 20. Новембар, 2012, стр. 7

⁴⁸ Исто

пично с обзиром да је по годинама био млађи од својих колега по војном позиву. Међутим, по својим војним вјештинама и искуствима а притом и томе да не постоје евидентни подаци да је он школован за војни позив, стиче се утисак да га све наведено управо карактерише као једног од официра из оних времена прије реформи црногорске војске које ће наступити у неколико етапа након Берлинског конгреса. И ту је био на висини задатка спреман да се носи са изазовима реформи у војсци.

Неупућеност веће читалачке јавности створила је дојам да се он није ангажовао ни у једном рату и да је напросто извршио самоубиство у самим почецима пред Први балкански рат. Ништа од наведеног није тачно јер видимо да је ипак учествовао као војник и као командант, те је имао повјерење својих подређених и надређених кроз свој животни вијек. Контроверзе које су га пратиле и чињеница да му се војни позив преплитао са политиком, јер је у том времену био и посланик народне скупштине након увођења устава и парламентаризма. Директно или индиректно био је узрок пада владе Марка Радуловића и преседан приликом свог унапређења у бригадирско звање.

Његов живот остао је у сјени његове погибије када је и сахрањен пред прве артиљеријске плотуне црногорске војске који су означили и почетак Првог балканског рата. Специфичност свега је та да је он засигурно по рангу највећа жртва црногорске војске када сагледамо статистику у чињенице. Његово убиство дефинитивно је утицало на морал код једног већег дијела Зетског одреда. Имао је по свему судећи визију да се Скадар заузме без оклијевања у што краћем временском року, знајући да се османске трупе не могу консолидовати у том временском интервалу како би одбраниле Скадар а притом је познавао прилике у сјеверној Албанији.

Просто је невјероватно да је под изговором и конструкцијом самоубиства, те динамике ратних дешавања његова смрт испраћена у једном минорном дијелу званичних саопштења, и то да је сахрањен без икаквих војних почести а и стање у ком су га очевидци тог времена и догађаја затекли говори више него довољно.

Притом јасна колизија тадашњих историјских извора са научно утврђеним чињеницама и медицинским вјештачењем готово цијели један вијек касније дају потпуну слику и констатацију да је бригадир убијен и да је нажалост пао од руке из редова сопствене војске.

Највећа контрадикторност је та што је Блажо Бошковић био човјек од највећег повјерења краља Николе, његов лични ордонанс официр, доказани командир перјаника и судија великог војног суда, притом у крвном сродству са династијом Петровић Његош. Његово убиство једино се могло прикрити конструкцијама о суициду, јер свакако да

се утврдио починилац њега би према војним законима чекала смртна пресуда.

На крају, он је и значајан по томе што је поред педесет и пет генерала из времена књажевине/краљевине Црне Горе једини генерал из брдског племена Бјелопавлића, што опет указује на специфичност када је ријеч о етнографском аспекту.

Библиографија

Необјављени извори

Боровинић др Будимир, специјалиста патолог, стални судски медицински вештак, ЈМБ 1402946210204, Нова сазнања о погибији Блажа Бошковића, команданта друге дивизије Зетског одреда и члана крунског савета Краљевине Црне Горе Подгорица, 20. новембар, 2012.

Државни архив Црне Горе-Цетиње, Фонд бомбашка афера, фасцикла 1.

Државни архив Црне Горе-Цетиње, фонд Министарство војно П-3 Пјешадијски одсек, Дјеловодник припремљених аката, 1911-1912.

Државни архив Црне Горе-Цетиње, фонд Министарство војно, Административни одсек, фасц. 4/911, Телеграм Б. Бошковића из Подгорице министру војном.

ЈУ Завичајни музеј-Даниловград, Одликовања и грбови Баја и Блажа Бошковића х/3.

Објављени извори:

Бурзановић, Славко, Министарство војно 1873-1916, зборник докумената, ЦИД, Подгорица, 2010.

Штампа

Глас Црногорца - Цетиње (1897-1912)

Цетињски вјесник - Цетиње (1912)

Литература

Батрићевић, Ђуро, Добровољци у ослободилачким ратовима Црне Горе, Унирекс, Подгорица, 1997

Водинелић, Владо, Криминалистика, Савремена администрација, Београд, 1984. Војно издавачки завод, Војни лексикон, Београд, 1981.

Историјски лексикон Црне Горе, Вијести, Подгорица, 2006.

Мартиновић, Срђа, Генерали Књажевине и Краљевине Црне Горе (1881-1921), ФЦЈК, Цетиње, 2016.

Мартиновић, Срђа, Црногорска војска 1854-1916, Министарство одбране Црне Горе, Подгорица, 2018.

Маркуш, Б. Јован, Народна странка у књажевини и Краљевини Црној Гори 1906-1918, ИИЦ Народна мисао. Цетиње, 2005.

Никпрелевић, Ђорђе, Устанак у Малесији 1911. године, ДОБ, Подгорица, 2001.

Стаматовић Јован/ Бошковић Драган, Истина о погибији Блажа Бошковића, Унирекс, Никшић, 1994.

Veselin SAVIĆ

THE ROLE OF BRIGADIER BLAŽO BOŠKOVIĆ IN THE
MONTENEGRIN ARMY: A PORTRAYAL OF COURAGE,
LEADERSHIP, AND TRAGIC DEMISE

Summary

This paper examines the life and contributions of Blažo Bošković, a significant figure in Montenegrin history. Focusing on his military career and societal impact, the study explores Bošković's role during key historical events such as the Velji War, the Malisori Uprising, the initial operations of the First Balkan War, and the internal reforms of the Principality/Kingdom of Montenegro. Through primary and secondary sources, the paper analyzes Bošković's courage and leadership, highlighting his swift rise through the military ranks, which likely made him the youngest officer in the Montenegrin army at the time. Despite this, he remains one of the most controversial generals in Montenegrin military history. The study further delves into Bošković's role as the commander of the elite Perjanik unit, tasked with protecting the Montenegrin prince and carrying out delicate military-police operations. These analyses shed light on his character, bravery, initiative, and influence on societal changes in Montenegro during this period. Additionally, the paper highlights the most intriguing moment of his life—his tragic death just before the onset of the First Balkan War. This work contributes to a deeper understanding of the role of individuals in Montenegrin history, particularly in military contexts and societal transformations, emphasizing the importance of courage, leadership and social engagement.